

Ο ΑΓΙΟΣ ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ ΩΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ (1846-1920)

Κυριάκου Αγγελική

Θεολόγος, πτυχ. Ιστ.- Αρχαιολ., Master: «Εκπαιδευτικά Προγράμματα»

Υπεύθυνη Συμβουλευτικού Σταθμού Νέων Δ.Δ.Ε. Κορινθίας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία θέτει ως αντικείμενο μελέτης της το Παιδαγωγικό έργο του Αγίου Νεκταρίου επισκόπου Πενταπόλεως.

Έδρασε στον ελλαδικό χώρο που σχετικά πρόσφατα είχε ελευθερωθεί από έναν μακραίωνα, αλλοεθνή και αλλόθρησκο ζυγό. Τώρα βρίσκεται στις διαδικασίες διαμόρφωσης του δικού του εκπαιδευτικού συστήματος κάτω όμως από εξαιρετικά πολύπλοκες και πολυποίκιλες έως και αντιθετικές επιδράσεις (βαυαροκρατία, καθολικισμός, προτεσταντισμός, απόηχος ευρωπαϊκού διαφωτισμού, ελληνορθόδοξη παράδοση κ.ά.).

Με βάση τις βιβλιογραφικές πηγές και το ιδιαίτερα μεγάλο συγγραφικό του έργο, θα γίνει προσπάθεια να αναδειχθούν:

Α) Οι παιδαγωγικές του αρχές. Β) Η εισαγωγή πρωτοποριακών και καινοτόμων δράσεων Γ) Η ικανότητα του διοικείν μία Σχολή με τρόπο υποδειγματικό. Δ) Η μορφή ενός Δασκάλου και Παιδαγωγού

Λέξεις Κλειδιά: Άγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως, Παιδαγωγός, εκπαίδευση 19^{ος} αι.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο χώρος δράσης/ γεωπολιτική κατάσταση

Ο άνθρωπος ως ενταγμένος στο συγκεκριμένο ιστορικό-κοινωνικό πλαίσιο της εποχής του, είναι προϊόν της συγκεκριμένης αυτής κοινωνικής, εθνικής, θρησκευτικής κ.ά πραγματικότητας. Επαληθεύεται, πιστεύουμε η αρχή της “πνευματικής καταγωγής”, σύμφωνα με την οποία τίποτε δεν είναι αποκλειστικά αυτόνομο φαινόμενο, αλλά προκύπτει από το συνδυασμό της κοινωνικής, τοπικής και πνευματικής παράδοσης (Ντουρανίδου, 2010). Έτσι η Συληβρία είναι αυτή που έδωσε στον Άγιο Νεκτάριο τις βιολογικές και ψυχολογικές του ρίζες: το “γονότυπό του” (Ντουρανίδου 2010).

Τόπος καταγωγής: *Η Συληβρία της Ανατολικής* (και τουρκοκρατούμενης την εποχή της

γεννήσεως του Αγίου) Θράκης, από την ίδρυσή της ήδη ως αποικία των Μεγαρέων(7ος π.Χ. αι.), ήταν φορέας του ελληνικού πολιτισμού και πάντα διατηρούσε την ελληνική της ταυτότητα διασώζοντάς την μέσα από τους αιώνες με την μορφή της ελληνορθόδοξης παράδοσης, ενστερνιζόμενη τη Χριστιανική Ορθόδοξη Θρησκεία της Ανατολικής Εκκλησίας.

Οι Έλληνες κάτοικοι φιλοπρόοδοι, φιλήσυχοι και εργατικοί είχαν να αντιπαλέψουν με τον αλλόθρησκο και αλλοεθνή κατακτητή, αλλά και με τους νέους διεκδικητές που κινούντο να καλύψουν το κενό της παρακμάζουσας οθωμανικής αυτοκρατορίας, τους Βουλγάρους. Το 1839, είχαν παραχωρήσει οι Οθωμανοί το Χάτι Σερίφ και το 1856 το Χάτι Χουμαγιούμ, τα οποία με την καθιέρωση της ισονομίας όλων των υπηκόων της, έστω και θεωρητικά, αντιδρούσαν έτσι στην αποδυνάμωσή τους στο Βαλκανικό χώρο. Πιο σοβαρός κίνδυνος οι Βούλγαροι, στα πλαίσια του πανσλαβικού κινήματος πιέζουν το ελληνικό στοιχείο της Θράκης, το οποίο όμως αντιστέκεται.

Η οικογένεια του Αγίου Νεκταρίου ελληνορθόδοξη και ευσεβής του μεταλαμπαδεύει εμπειρικά, βιωματικά την πατροπαράδοτη πίστη και την εθνική συνείδηση.

Κωνσταντινούπολη:1860 Εργαζόμενος - Παιδονόμος

Την περίοδο που ο Άγιος Νεκτάριος βρέθηκε στην Κωνσταντινούπολη, ως βιοπαλαιστής βελτιώνοντας τη μόρφωσή του (1860), ήταν το σημαντικότερο οικονομικό και πολιτιστικό κέντρο των αλύτρωτων Ελλήνων . Συγκέντρωνε εργατικό δυναμικό και είχε καθιερωθεί ως η ευρύτερη αγορά εργασίας στον εκτεταμένο γεωγραφικό χώρο της νοτιοανατολικής Ευρώπης και της εγγύς Ανατολής. (Σβολόπουλος 1994).Το ελληνικό στοιχείο ήταν έντονο και η πνευματική ζωή των ελληνορθόδοξων κατοίκων υποστηριζόταν από ποικίλους πολιτιστικούς Συλλόγους, Σχολεία, ενώ πλούσιοι Έλληνες της Διασποράς ανέλαμβαναν υπό την προστασία τους και μεριμνούσαν για τη μόρφωση πτωχών παιδιών.

Χίος: 1868 Γραμματοδιδάσκαλος, Μοναχός- Διάκονος

Σε ηλικία είκοσι ετών, δηλαδή το 1866, φεύγει από την Πόλη για να εγκατασταθεί στο νησί της Χίου. Η Χίος είναι ένας μεγάλος πνευματικός σταθμός στην πορεία του νεαρού Αναστασίου, και μετέπειτα Αγίου. Είναι το νησί που έχει τιμηθεί από Βυζαντινούς αυτοκράτορες με δωρεές και έχει καλλιεργηθεί πλούσια

πνευματική παράδοση. Εδώ έδρασε ο Αθανάσιος ο Πάριος για την ανασύσταση της παιδείας στο υπόδουλο ελληνικό γένος. Εδώ αναπτύχθηκε και το ησυχαστικό κίνημα, το υποτιμητικά αποκαλούμενο των “κολλυβάδων”, με κυρίαρχη φυσιογνωμία τον Μακάριο Νοταρά. Δεν είναι απορίας άξιο λοιπόν που ήδη η “εκ κοιλίας μητρός” έφεση του εκ Συληβρίας νεαρού Αναστασίου, υποστασιάζεται και μορφοποιείται πλέον. Εδώ κείρεται μοναχός.

Η πορεία του ως παιδαγωγού παγιώνεται και εξελίσσεται. Με τις ιδιότητες του Δημοδιδασκάλου στο χωριό Λιθί, καθώς και του ιεροκήρυκα έγινε γνωστός στο νησί και αγαπητός. Από αυτή τη δράση του υπάρχουν πολλές μαρτυρίες συγχρόνων του (Ρώμας 2004).

Αίγυπτος : Πρεσβύτερος/επίσκοπος (1866-1890) Είναι ο χώρος που θα εκδιπλωθούν και θα φανούν οι αρετές και η αξία του. Ελληνική παροικία που περνάει δύσκολες στιγμές εξαιτίας δυσμενών πολιτικών συγκυριών. Πολυπολιτισμικό περιβάλλον που θα αναδείξει την ποιμαντική δράση του αγίου ανεξαρτήτου φυλής και θρησκείας. (Δημητρακόπουλος, 2005)

Πνευματικό κλίμα- Ελλάδα: Εύβοια –Φθιώτιδα – Φωκίδα –Ριζάρειος-Αίγινα- Άγιο Όρος

Ο ελλαδικός χώρος σχετικά πρόσφατα είχε ελευθερωθεί από έναν μακράιωνα αλλοεθνή και αλλόθρησκο ζυγό. Τώρα βρίσκεται στις διαδικασίες διαμόρφωσης του δικού του εκπαιδευτικού συστήματος κάτω όμως από εξαιρετικά πολύπλοκες και πολυποίκιλες έως και αντιθετικές επιδράσεις (βαυαροκρατία, καθολικισμός, προτεσταντισμός, απόηχος ευρωπαϊκού διαφωτισμού, ελληνορθόδοξη παράδοση κ.ά.).

Η Θεολογική σχολή των Αθηνών την περίοδο αυτή της φοίτησης του Αγίου ήταν φορέας του σχολαστικού δυτικοευρωπαϊκού πνεύματος μακριά από την πατερική παράδοση (Θεόκλητος Διονυσιάτης 1992, σελ.82 · Ρώμα 2004, σ.25 · Ντουρανίδου 2010 ,σ.52).

Γενικότερα όμως “ήταν δε τόση η άγνοια και τόση η αθεΐα στην εποχή του Αγίου, ώστε αναγκαζόταν να χρησιμοποιεί απολογητικές μεθόδους για να καταπολεμήσει τις υλιστικές θεωρίες, που τότε έκαναν θραύση στην Ελλάδα, από τη Δύση” (Θεόκλητος Διονυσιάτης 1992, σελ.38).

Επιπλέον την εποχή αυτή χαρακτήριζαν διχαστικές και αλλοτριωτικές επιδράσεις: Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός (με μονομέρεια στην αρχαιολατρία και στον ορθολογισμό), με αντίποδα τη βυζαντινή πνευματικότητα.

Το εκπαιδευτικό κλίμα της εποχής.

Την εποχή που ο Άγιος Νεκτάριος αναλαμβάνει την διεύθυνση της Ριζαρείου Σχολής, βρισκόμαστε στην εποχή του Χαριλάου Τρικούπη με τις νεωτεριστικές του προσπάθειες για συμπόρευση με την Ευρώπη να επεκτείνονται και στην εκπαιδευτική πολιτική.

Μερικές καινοτομίες, χαρακτηριστικές που δείχνουν την προσπάθεια απομάκρυνσης από την περίοδο της Αντιβασιλείας είναι και οι εξής:

Νέο ωρολόγιο Πρόγραμμα (Ιούνιος 1884), με μείωση των ωρών διδασκαλίας αρχαίας ελληνικής γραμματείας

Είσοδος νέων μαθημάτων (Γυμναστικής, Φυσικής, Νέων Ελληνικών)

Προσπάθειες να βελτιωθεί η καταπιεστική ατμόσφαιρα των σχολείων με τους “ραβδισμούς” που τη χαρακτήριζαν έως τότε.

Γενίκευση και βελτίωση της στοιχειώδους εκπαίδευσης με αυστηρότερη επιλογή στην ανώτερη εκπαίδευση (Ιστορία Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΔ')

A. ΟΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ

Ελληνοκεντρικότητα Η παιδεία και ο πολιτισμός με οικουμενική και πανανθρώπινη προοπτική είναι καρποί του ελληνικού πνεύματος και αυτό καθιστά τους Έλληνες, είτε ως φιλοσόφους, είτε ως επιστήμονες, είτε ως Πατέρες ,διδασκάλους της ανθρωπότητας (Ζήσης, 2000, σ.80) Ο ελληνισμός εκφρασμένος ως φιλοσοφία και ο χριστιανισμός συνδέονται άρρηκτα. Πάμπολλες φορές στα συγγράμματα του και στους λόγους του χρησιμοποιεί την αρχαία ελληνική γραμματεία .

Πατριωτισμός : Η εποχή δράσης του Αγίου και κυρίως η περίοδος της διοικήσεως της Ριζαρείου, συνέπεσε με την ανάδειξη διεθνώς των εθνικών κρατών, την εμφάνιση της «Μεγάλης Ιδέας», το Μακεδονικό Ζήτημα, την επικράτηση του κινήματος των Νεοτούρκων, την εμφάνιση του πανσλαβιστικού κινήματος, εθνικές στρατιωτικές ήττες καθώς επίσης οικονομικές και διπλωματικές ταπεινώσεις. Όλα αυτά μπορούν εύκολα να αποτελέσουν τροφή για υπερεθνικιστικές και σοβινιστικές τάσεις. Παρόλα αυτά ο Διευθυντής της Ριζαρείου εκκλησιαστικής Σχολής, δεν εκτράπηκε από την οδό της νηφαλιότητας και συγκράτησε τις ορμητικές τάσεις των νέων μαθητών του από ακρότητες, αποδίδοντας όμως στον πατριωτισμό την αξία που του ανήκει. (Δημητρακόπουλος 2005, σ.195)

Η ειδική αγάπη προς την πατρίδα, ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του ελληνικού πατριωτισμού είναι η εξισορρόπηση με το Διεθνισμό και τον Κοσμοπολιτισμό, όπως αναφέρει σε ομιλία του: «περί κλήσεως και αποστολής του Έλληνος» επίσης στο έργο του :“Θρησκευτικά μελέται”.

Ευρύτητα στοχοθεσίας Αγωγής

Όχι στη μονομέρεια της θρησκευτικής παιδείας, ούτε και στην αποκλειστική τροφή του νου.(Το ιδεώδες του «καλού καγαθού»). Το πρώτο οδηγεί στη δεισιδαιμονία και το φανατισμό και το δεύτερο στην αθεΐα και στην κοινωνική εκτροπή («Θρησκευτικά μελέται»)

Πρέσβευε τη συσσωμάτωση όλων των παιδευτικών αγαθών που περιέβαλλε ο Ελληνισμός κατά την μακράιωνη και διαχρονική του πορεία χριστιανικά και προχριστιανικά.

Έβλεπε την Παιδεία και τον Πολιτισμό υπό οικουμενική και πανανθρώπινη προοπτική (Αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι και Πατέρες της Εκκλησίας)

Τις παραπάνω ιδέες αντλούμε από τα συγγράματά του: “Εγκυκλοπαίδεια της φιλοσοφίας”, “Περί της ελληνικής φιλοσοφίας ως προπαιδείας εις τον Χριστιανισμόν”, “Περί Ελληνισμού”, “Περί μεσαίωνος και του Βυζαντινού Ελληνισμού”

Κεντρικός παράγοντας της αγωγής είναι οι γονείς και ιδιαίτερα οι μητέρες.

Η αγωγή των νέων αρχίζει από τη βρεφική ηλικία. Η ιδιαίτερη σημασία που αποδίδει στην αγωγή της οικογένειας και στο ρόλο της ως κοινωνικοποιητικού παράγοντα φαίνεται συχνά στα έργα του: («Η αγωγή των παιδών και αι μητέρες», «Περί της θρησκευτικής αγωγής και αναπτύξεως των κορασίων» «Υποτύψεις περί ανθρώπου»). Οι απόψεις του αυτές μας θυμίζουν την κατά πολύ αργότερα εκφρασθείσα από τον J.Bowlby (1960-1970) θεωρία της Προσκόλλησης. (Attachment theory) και τη σημασία των «σημαντικών άλλων» στην αγωγή των παιδιών. Άλλωστε κατά τη φοίτησή του στη Θεολογική σχολή είχε μάθει γαλλικά και αναφέρει τον Pestallogi ως ένα μεγάλο παιδαγωγό. Αυτό δηλώνει την ευρυμάθειά του και την ενημέρωσή του για τα επιστημονικά τεκταινόμενα.

B. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑΚΩΝ ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ

Ανάπτυξη και προώθηση του **σχολικού κήπου** αποβλέποντας στη γενικότερη προώθηση της γεωπονικής τέχνης. Ο κήπος της Ριζαρείου σχολής αξιοποιήθηκε από τον άγιο από την άφιξή του ήδη στη σχολή, τόσο ως προσωπική ενασχόληση και διαχείριση

ελεύθερου χρόνου, όσο και με την ένταξη των γεωπονικών μαθημάτων στις δραστηριότητες της σχολής κατόπιν δικής του εισηγήσεως στο Συμβούλιο της σχολής. (Ρώμας 2004 ·Φυτράκης 1997· Δημητρακόπουλος 2005 σ.196) Μας θυμίζει αυτή του η ενέργεια και την εκπαιδευτική πολιτική του Ι. Καποδίστρια που σχεδιάζοντας εκ του μηδενός το εκπαιδευτικό σύστημα της Ελλάδας, από τις πρώτες ενέργειές του ήταν η ίδρυση γεωπονικής σχολής στην Τίρυνθα. Βέβαια στην περίπτωση του Αγίου Νεκταρίου έχουμε μία σημαντική εξέλιξη. Έχουμε σύνδεση της θεωρητικής ανώτερης κατάρτισης με πρακτικές δεξιότητες και όχι αποκλειστικά στα πλαίσια τεχνικής σχολής.

Σήμερα στα πλαίσια της Περιβαλλοντικής Αγωγής εκπονούνται διάφορα προγράμματα από μαθητικές ομάδες με παιδαγωγικούς στόχους της ίδιας φιλοσοφίας από την οποία αφορμήθηκε ο άγιος Νεκτάριος.

Λίγο αργότερα, το 1904, θα ιδρυθεί η Αμερικανική Γεωργική Σχολή στα προάστια της Θεσσαλονίκης από τον Δρ. *John Henry House* και τη γυναίκα του *Susan Adeline*. Ο Δρ. House ήταν ιδεαλιστής ιεραπόστολος που προσπάθησε κι έκαμε πράξη στην Αμερικανική Γεωργική Σχολή το πιστεύω του, ότι η εκπαίδευση του παιδιού αφορά στο μυαλό, στα χέρια και στην ψυχή του. Μνημονεύουμε επίσης τον *J. Dewey*, που μία από τις βασικές αρχές του Σχολείου της “Νέας Αγωγής”, το οποίο ίδρυσε, ήταν η αντιαυταρχική αγωγή, η προσωπική ενασχόληση με τα πράγματα και η επαφή με τη φύση. Επίσης ο *Fr. Froebel* ιδρυτής του Νηπιαγωγείου, πίστευε πως η σχέση του ανθρώπου με το Θεό, τους συνανθρώπους του και τη φύση και η μεταξύ τους ενότητα είναι αυτή που παιδαγωγεί καλύτερα τον άνθρωπο. Όχι τυχαία το Νηπιαγωγείο ονομάστηκε από τον ιδρυτή του “*Kindergarten*”, δηλαδή “ο κήπος των παιδιών”. Επίσης επισημαίνουμε πως ο Froebel θαύμαζε τον Pestaloggi, όπως ακριβώς και ο άγιος Νεκτάριος θεωρούσε τον Ιταλό παιδαγωγό ως τον καλύτερο παιδαγωγό της εποχής του (Ζήση 2000 σελ. 84).

Ιδιαίτερη σημασία στην **εγκύμναση του σώματος** (Είναι ο προστάτης της Φυσικής Αγωγής)

Στις 5 Μαρτίου 2006 μετά από αίτηση της Πανελληνίας Ένωσης Καθηγητών Φυσικής Αγωγής προς την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδας, με θέμα την επίσημη ανακήρυξη του Αγίου Νεκταρίου Επισκόπου Πενταπόλεως του Θεοφανούς και Θαυματουργού ως προστάτη της Φυσικής Αγωγής και του Αθλητισμού, ο Υφυπουργός Παιδείας κ. Γιώργος Καλός συναίνεσε, με τεκμηριωμένη απάντηση στο αίτημα των γυμναστών. Η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος σε απάντηση του έγγραφου της

Πανελληνίας Ένωσης Καθηγητών Φυσικής Αγωγής, που υπεβλήθη στις 2 Μαρτίου 2006, ανακήρυξε τον Άγιο Νεκτάριο προστάτη της Φυσικής Αγωγής.

Το αίτημα αυτών των καθηγητών Φυσικής Αγωγής δεν ήταν τυχαίο. Ο Άγιος Νεκτάριος θεωρούσε τη γυμναστική παιδαγωγικό μέσο. [Η σύμμετρη σωματική γυμνασία θεωρείται από τον άγιο Νεκτάριο “ως αναγκαία άσκησης και αναπόσπαστος ακόλουθος και σύντροφος παντός ελευθέρου πολίτου, και της τελείας παιδείσεως ο αληθής χαρακτήρ”].(Ντουρανίδου 2010, σ.223- 224).

Σχετικά έργα του που εκθέτει αναλυτικά τις απόψεις του περί της σημασίας της σωματικής ασκήσεως ως μέσο αγωγής είναι μία ομιλία του “Περί Γυμναστικής” που εκφωνήθηκε στα εγκαίνια του Γυμναστικού Συλλόγου στην Κύμη Ευβοίας , στις 21 Αυγούστου 1893.Η ομιλία αυτή περιλαμβάνεται στο έργο του «Μελέτη περί των αποτελεσμάτων της αληθούς και ψευδούς μορφώσεως» (1895). Επίσης στο “Υποτύπωσις περί ανθρώπου” εξετάζει την αρμονική και αμοιβαία σχέση σώματος και ψυχής. Οι τοποθετήσεις του Αγίου από το 1893, είναι πρωτοποριακές και για άλλη μία φορά δείχνουν το πόσο εύρος και επικαιροποίηση είχαν οι γνώσεις του.

Ιδιαίτερος τρόπος χρήσης της **τιμωρίας**, καθιστώντας την πραγματικά παιδαγωγική.

Στα σύγχρονα εγχειρίδια παιδαγωγικής το θέμα της τιμωρίας ως παιδαγωγικό μέσο αντιμετωπίζεται με ιδιαίτερη επιμέλεια και από κάθε παιδαγωγική θεωρία απορρέει ένα ανάλογο σύστημα διαχείρισης ποινών και αμοιβών. Η παιδαγωγική θεωρία του Αγίου Πενταπόλεως είναι αυτή του χριστιανικού ανθρωπισμού. Ο σεβασμός του μαθητή ως ανθρώπινου προσώπου και η ανάληψη ευθύνης του δασκάλου ως προσωπικής του αστοχίας για την παραβατική συμπεριφορά του μαθητή, συναντάται στην παιδαγωγική της χριστιανικής εκκλησίας, την παιδαγωγική της ερήμου, του μοναχισμού και των γεροντάδων. Έχει προταθεί μάλιστα και ο χαρακτηρισμός του ως “εισηγητού και θεμελιωτή της Συμβουλευτικής και Οδηγητικής Επιστήμης”,(Ντουρανίδου 2010, σ. 226).

Η Ντουρανίδου μάλιστα στη μεταπτυχιακή της διατριβή για τον άγιο Νεκτάριο μεταφέρει τα γραφόμενα του ακαδημαϊκού Γ. Σωτηρίου, ο οποίος γράφει πως ο άγιος ως θαυμάσιος ψυχολόγος “ουδέποτε επέβαλε ποινάς, ήρκει όμως ένας λόγος του, μία μελίχιος συμβουλή, ώστε να προκαλεί τη συναίσθηση της παρεκτροπής και να επιφέρει την αλλαγή της αρνητικής συμπεριφοράς” (Ντουρανίδου 2010, σ.227-228) . Αυτή η

τακτική όμως έχει αποτέλεσμα μόνο στα πλαίσια της ορθόδοξης χριστιανικής παιδαγωγικής. Ανάλογες κινήσεις που έγιναν αργότερα με τον απόλυτο σεβασμό της ελευθερίας του μαθητή, όπως για παράδειγμα το “σχολείο της αντιαυταρχικής αγωγής”, που ιδρύθηκε το 1921 από τον A.S.Neill (1883-1973) στην Αγγλία, έχουν προκαλέσει έντονη κριτική.

«Παιδαγωγικό κλίμα»

Τα όσα εκτέθηκαν για την παιδαγωγική χρήση της τιμωρίας, αφήνουν εμμέσως να φανεί και το κλίμα που διείπε την όλη σχολή της Ριζαρείου. Οι μαθητές από μόνοι τους αυτορυθμίζαν τη συμπεριφορά τους και σέβονταν τη σχολή τους. Αυτό από μόνο του ήταν ένας μεγάλος άθλος που πραγματοποίησε ο Παιδαγωγός Άγιος Νεκτάριος, αν αναλογιστούμε την εποχή που διαδραματιζόνταν αυτά, μία εποχή “ραβδισμών” και απόλυτης αυταρχικής αγωγής, όπως αναφέραμε στην ενότητα για το παιδαγωγικό κλίμα της εποχής του Αγίου Νεκταρίου (Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΔ΄, σ.52-53). Αυτό τον καθιστά για έναν επιπλέον λόγο καινοτόμο εκπαιδευτικό.

“Χριστιανική παγκοσμιοποίηση”

Δεν θα πρέπει να παραλείψουμε και το γεγονός πως ο Άγιος Νεκτάριος παρά της αμιγούς ορθόδοξης χριστιανικής αγωγής, που αποτελούσε το κέντρο της παιδαγωγικής του στοχοθεσίας, ή μάλλον εφαρμόζοντάς την με γνήσιο φιλάνθρωπο ήθος δεν αρνήθηκε την φοίτηση στη σχολή τόσο αλλοδαπών, όσο και κοπτών μαθητών (Ντουρανίδου 2010, σελ. 94 · Δημητρακόπουλος 2005, σ.201). Χωρίς διακρίσεις φυλετικές, κοινωνικές, ή θρησκευτικές στάθηκε πάροχος παιδείας και αγωγής “εκ κοιλίας μητρός αφορισμένος”.

Όπως αναφέραμε άλλωστε και εισαγωγικά στην περιγραφή του χωροχρονικού πλαισίου της επίγειας δράσης του, ο ίδιος γνώρισε πολλούς και διαφορετικούς τρόπους ζωής από τα κέντρα διασποράς του ελληνισμού έως και τη μικρή, ελληνική, μόλις αναπτυσσόμενη κοινωνία της Αθήνας τέλη του 19ου αι.

Γ. ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΜΟΝΑΔΑΣ

Όταν ο Άγιος Νεκτάριος ανέλαβε τη Διεύθυνση της Ριζαρείου, η κατάσταση ήταν τεταμένη και υπήρχε μία δυσλειτουργία οφειλομένη στη συνεχή εναλλαγή των Διευθυντών της (Δημητρακόπουλος 2005, σ.192 · Ρώμας 2004, σ.47). Η σχολή διοικείτο από δεκαμελές συμβούλιο και εποπτευόταν από το Υπουργείο Εκκλησιαστικών και Παιδείας (Θ. Διονυσιάτης 1992. σ.43).

Κατά γενική ομολογία η διοίκηση της Σχολής από τον Άγιο Πενταπόλεως υπήρξε υποδειγματική και εξομάλυνε τις σχέσεις καθηγητών, μαθητών, διοικητικού συμβουλίου, ενώ παράλληλα έκανε και άνοιγμα στην τοπική κοινωνία, με πλήθος ανθρώπων να προσέρχονται στη σχολή είτε για παρακολούθηση των ακολουθιών της, είτε για προσωπική επαφή με τον προικισμένο «δάσκαλο και καθοδηγητή»(Θ. Διονυσιάτης 1992, σ.47).

Εκτός από την εξισορρόπηση των διαπροσωπικών σχέσεων και το άνοιγμα στην κοινωνία, επιπλέον με το που ανέλαβε ήδη τα καθήκοντά του έκανε προσπάθειες να αναβαθμίσει τη σχολή επαγγελματικά και επιστημονικά. Με προσωπική του επιστολή στον Πρωθυπουργό Τρικούπη (4/6/1894) πρότεινε τρόπους επαγγελματικής αποκατάστασης των αποφοίτων, πρότεινε την εισαγωγή νέων μαθημάτων, ενεργοποίησε τον ανενεργό έως τότε θεσμό των Οικονόμων και Παιδονόμων της Σχολής, ενώ πέτυχε τη θεσμοθέτηση του Υποδιευθυντή. Παράλληλα πρότεινε νέο εσωτερικό κανονισμό (Σεπτέμβριο 1894).

Όλες αυτές του οι ενέργειες, οι οποίες μάλιστα σημειώνουμε ότι έγιναν από την έναρξη ήδη της θητείας του, τον καθιστούν ένα ικανότατο διοικητικό στέλεχος εκπαίδευσης.

Δ. ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΙ ΑΚΑΤΑΠΟΝΗΤΟΣ ΔΑΣΚΑΛΟΣ

Ο Άγιος Νεκτάριος επί 41 ολόκληρα χρόνια θα συνδυάσει άριστα το διδάσκαλο και τον ποιμένα. Επτά χρόνια ως *δημοδιδάσκαλος* στη Χίο (1866-1873), τέσσερα χρόνια ως *ιεροκήρυκας* στους πιστούς της Εύβοιας και της Φθιώτιδας και στα σχολεία των περιοχών αυτών (1890-1894), δεκατέσσερα χρόνια ως *Σχολάρχης*(Διευθυντής) και *καθηγητής* πολλών μαθημάτων της Ριζαρείου Σχολής και συγχρόνως την ίδια περίοδο ως *διδάσκαλος των ιερέων* των Αθηνών σε ιερατικές συνάξεις (1894-1908). Στη διακονία του στη Διδασκαλία θα πρέπει να προσθέσουμε και τα δώδεκα έτη (1908-1920), που ανέλαβε τη διδασκαλία των απλοϊκών μοναχών της γυναικείας Ιεράς Μονής Αγίας Τριάδας στην Αίγινα. Η διακονία του αυτή μάλιστα κατά τον Θ. Ζήση τον κατατάσσει στη χορεία των *αββάδων και των γεροντάδων*, αλλά κυρίως του προσδίδει τον τίτλο του αναμορφωτού και ανακαινιστού του συγχρόνου μοναχισμού, ο οποίος κινδύνευε να αφανιστεί από την αντιμοναχική λαίλαπα της βαυαροκρατίας (Ζήσης, 2000 σελ.79-80).

Αναφέρουμε δύο ενδεικτικά περιστατικά της ενσυνείδητης και ολοκληρωτικής αφιερώσεως της ζωής του στη Διδασκαλία. Πρώτα το γεγονός πως ο ίδιος μετά την παραίτησή του από τη Ριζάρειο και την ενεργή διδασκαλία σχεδίαζε να αποσυρθεί στο Ησυχαστήριο του Προδρόμου στη Σκόπελο για απόλυτη απόσυρση από τα εγκόσμια και άσκηση (Θ. Διονυσιάτης 1992 σελ.89).Ωστόσο

εφόσον συνειδητοποίησε πως έχει ήδη δώσει την ευλογία του στις μοναχές για την άσκησή τους στην Αίγινα, και δεδομένης της απειρίας τους, αισθάνθηκε δεσμευμένος ηθικά για την καθοδήγησή τους. Έτσι θυσιάζοντας το ίδιο θέλημα για άλλη μία φορά αξιοποιεί τα таланτα της Θείας δωρεάς χωρίς να τα κρύβει στη γη.

Δεύτερο γεγονός, όταν του ανατίθεται στην Κωνσταντινούπολη ο ρόλος του Παιδονόμου, ως πρωτόσχολος, στο Αγιοταφικό Μετόχι της Πόλης (Δημητρακόπουλος 2005). Αν και δεν έχουμε λεπτομερείς μαρτυρίες για αυτή του την υπηρεσία, ωστόσο από αυτή τη περίοδο της ζωής του έχουμε και τη συγκέντρωση του υλικού για το βιβλίο του “Ιερών και Φιλοσοφικών λογίων θησαύρισμα”. Πρόκειται για τη συλλογή αποφθεγμάτων από αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους και Πατέρες της Εκκλησίας, με σκοπό και μόνο τον πόθο του να διδάξει. Δεδομένου του νεαρού της ηλικίας του και του γεγονότος ότι το υλικό το διατήρησε έως ότου μπορέσει και πραγματοποιήσει την επιθυμία του αρκετά χρόνια αργότερα (συγκεκριμένα το 1895 ο τ.Α΄ και το 1896 ο τ. Β΄), εντυπωσιαζόμαστε από την έφεσή του στη μεταβίβαση των γνώσεων, στον πόθο του να κάνει και άλλους κοινωνούς της Παιδείας (Θ. Διονυσιάτης 1992· Δημητρακόπουλος 2005).

Συνέγραψε ο ίδιος ειδικά εγχειρίδια όταν το μάθημα που θα δίδασκε δεν είχε σύγγραμμα. Τα συγγράματά του: «Μάθημα Χριστιανικής Ηθικής», «Μάθημα Ποιμαντικής», «Ορθόδοξος Ιερά Κατήχησις», εκπονήθηκαν προκειμένου να καλύψουν τις διδακτικές ανάγκες των ανάλογων μαθημάτων. Δεν αυτοσχεδίαζε, ούτε παρουσιαζόταν απροετοίμαστος στις παραδόσεις του. Προγραμμάτιζε και σχεδίαζε τα μαθήματά του (Ζήσης 2000, σελ.96).

Το πλήθος των επιστολών του με περιεχόμενο ποιμαντικό και συμβουλευτικό ολοκληρώνουν την εικόνα του ακαταπόνητου διδασκάλου, που κάθε πτυχή της ζωής του είναι δεμένη με τη διδασκαλία.

“Ο δάσκαλος πρέπει να ξέρει δέκα πράγματα για να διδάξει το ένα”. Η παιδαγωγική αυτή αρχή έχει πραγματικό αντίκρισμα στον άγιο Νεκτάριο. Το εύρος των γνώσεών του αποτυπώνεται στο τεράστιο για την εποχή, τα μέσα, και τις υποχρεώσεις του, συγγραφικό έργο του. Ωστόσο τις γνώσεις του αυτές τις μετακενώνει σε λόγο έλλογο, αποδεκτό από μορφωμένους και εύληπτο από σπουδαστές, ώστε να εποικοδομήσει και να διδάξει με βάση τους διδακτικούς του στόχους.

Προσπαθήσαμε από την παρούσα εργασία να αναδειχθεί η προσωπικότητα του Αγίου του αιώνα μας ως προικισμένου και ικανού δασκάλου, αλλά και ως παιδαγωγού.

Εάν το λεχθέν που θέλει τους μεγάλους άνδρες είτε να εκφράζουν την εποχή τους, είτε να διαμορφώνουν την εποχή που έρχεται, τότε ο Άγιος Νεκτάριος, επίσκοπος Πενταπόλεως αποτελεί έναν μεγάλο Παιδαγωγό που συνδύασε και τα δύο.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γιαννακοπούλου, Β. (Επιμ έλε ια)(1992): *Αγίου Νεκταρίου Πενταπόλεως, ανέκδοτοι επιστολαί προς τον γέροντα Παχώμιο*. Αθήνα ,(Ανάτυπο από το περ. Εφημέριος)
- Δημητρα κόπουλος , Σ. (2005) *Ο Άγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως*. Αθήνα:
- Παρρησία Εν ισλειδης, Χ . (1980) *Ο Πενταπόλεως Άγιος Νεκτάριος*. Αθήνα 1980
- Ζήσης, Θ . (2000) *Ο Άγιος Νεκτάριος ως διδάσκαλος*. Θεσσαλονίκη: «Βρυέννιος»
- Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΔ΄, Εκδοτική Αθηνών,
- Θεόκλητος, Διονυσιάτης (1992). *Ο Άγιος Νεκτάριος ο θαυματουργός*. Αθήνα: «Υπακοή»
- Ματθαϊάκης,Τ. (Επιμέλεια)(1985) *Ο Άγιος Νεκτάριος Κεφαλάς. Μητροπολίτης Πενταπόλεως (1846-1920)*. Αθήνα
- Μελινός, Μ.(1987) *Μίλησα με τον Άγιο Νεκτάριο. Συνεντεύξεις με 30+1 ανθρώπους που τον γνώρισαν*. Α' τόμος. Αθήνα 1987. Β' τόμος. Αθήνα 1989
- Μελινός, Μ.(1989) *Μίλησα με τον Άγιο Νεκτάριο. Συνεντεύξεις με 30+1 ανθρώπους που τον γνώρισαν*. Β' τόμος. Αθήνα 1989
- Ο γυναικείος μοναχισμός και ο Άγιος Νεκτάριος: Πρακτικά Διορθοδόξου μοναστικού συνεδρίου επί τη εκατονπεντηκονταετηρίδι από της γεννήσεως του Αγίου Νεκταρίου*. Αθήνα 1998
- Ρώμα, Χ.Γ. (2004) *Ο Άγιος Νεκτάριος της Αίγινας*. Αθήνα: Σαββάλα
- Σβολόπουλος, Κ. (1992) *Κωνσταντινούπολη 1856-1908, Η Ακμή του Ελληνισμού*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1994
- Στρογγύλης, Κ. Αρχιμ .(2003) *Ο Άγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως και η Αίγινα*. Αθήνα: Διήγηση
- Στρογγύλης, Κ. Αρχιμ .(2008) *Ο Άγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως και η Ριζάρειος Εκκλησιαστική Σχολή (1894-1908). Η εξωσχολική και εσωσχολική δράση επί τη βάσει ανεκδότων αρχειακών πηγών*. Αθήνα: Ριζάρειο Ίδρυμα
- Φυτράκης, Α.(1997) *Η προσφορά του Αγίου Νεκταρίου, Μητροπολίτου Πενταπόλεως, ως*

ABSTRACT

The theme of the present essay is the pedagogic action of saint Nectarios Pentapoleos.

His action took place at Greece, a country that only recently had threw off the yoke of Turks after many years of slavery. Greece is now under the process of formatting its own educational system, which proved to be a strenuous and complicating procedure, due to different influences. (Bavarian governing, Catholicism, Protestantism, Enlightenment, Greek orthodox Tradition).

Based on bibliographic sources, we will try to point out: a) His pedagogic principles b) The innovations he made in the pedagogic field c) His school-managing skills d) His profile as a gifted teacher and a pedagogue, which is also the final aim of this essay